

УДК 027.021:908

ВНЕСОК НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ „ТАВРИКА” У ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ З КРИМОЗНАВСТВА¹

Н.М. Колеснікова
(Наукова бібліотека „Таврика” Центрального музею Тавриди, м.
Сімферополь, Україна)

У доповіді наводяться відомості про наукову бібліотеку „Таврика” ім. О.Х. Стевена Кримського республіканського краєзнавчого музею і розглядаються проблеми збереження унікальних колекцій з кримознавства.

Ключові слова: раритетний фонд, меморіальна бібліотека

В докладе приводятся сведения о научной библиотеке „Таврика” им. О.Х. Стевена Крымского республиканского краеведческого музея и рассматриваются проблемы сохранения уникальных коллекций по кримоведению.

Ключевые слова: фонд раритета, мемориальная библиотека

На початок 2006 року в Україні функціонувало 437 музеїв: державних – 47, комунальних – 383, приватних – 7. У них збереглося більше 11 мільйонів пам’яток історії та культури. Усе часніше над ними нависає загроза закриття, знищення чи передачі у приватну власність.

У серпні 2006 року Міністерство юстиції України зареєструвало Всеукраїнську асоціацію музеїв України (ВУАМ), головною метою якої є сприяння збереженню пам’яток історії та культури. В історії музейної справи та справи збереження пам’яток України це перша і єдина громадська організація. Головні завдання організації такі:

- встановлення контактів між музеями, удосконалення взаємодії музеїв з органами державної влади та місцевого самоврядування;
- соціальне забезпечення працівників музеїв;
- вивчення і пропаганда традицій меценатства;
- взаємний обмін музейною інформацією;
- участь у державному та міжнародному культурному співробітництві;
- участь у забезпеченні музеїв коштами з різних джерел фінансування та ін. [1].

Велику надію на цю організацію покладають і музейні бібліотеки Криму, багато з яких стали членами цієї організації як самостійні одиниці.

Більшість музейних бібліотек Криму створювались одночасно із самими музеями (з 1811 р.), їх фонди формувалися впродовж багатьох років під керівництвом відомих усій країні істориків, археологів, мистецтвознавців.

Сьогодні у найбільших музейних і меморіальних бібліотеках Криму зберігається більше 300 тис. унікальної літератури з історії нашого півострова. Раритетні видання, альбоми гравюр, літо-

¹ Доклад на русском и английском языках представлен по адресу:
http://conf.cpic.ru/eva2007/rus/reports/report_1115.html

графій, перших фотографій, старовинні карти – усі вони мають не лише регіональне, але й світове культурне значення.

Наукова бібліотека „Таврика” ім. О. Х. Стевена Кримського республіканського краєзнавчого музею (з 2007 року Центрального музею Тавриди), заснована в 1873 році, - унікальне зібрання літератури про Крим, яка видана в XVII – XX ст. Фонд бібліотеки складається з 45 тисяч джерел, у тому числі: 2500 іншомовних книг; 1000 підшивок кримських газет (з 1838 р.); більше 300 карт Криму й Таврійської губернії. Особливе місце займає фонд видань образотворчого мистецтва: альбоми гравюр, літографій, перших фотографій. Достатньо сказати, що Центральному музею Тавриди (у фондах музею й у бібліотеці) зберігається „одна з найбільших в Україні колекція графіки з краєвидами Криму” [2] і з кримськими типажми.

Бібліотека „Таврика” – результат злиття кількох кримиознавчих бібліотек і низки приватних зібрань: імператора Миколи II у Лівадійському палаці, історика й археолога О. Л. Бертъє-Делагарда, дворян М. О. Султан-Крим-Гирея, М. С. Мальцова, Бороздиних-Давидових та ін.

Раритетний фонд включає: рукописні богослужбові книги, судові рукописи, усі губернські та земські видання (з 1866 р.), довідкові та пам'ятні книжки Таврійської губернії (з 1867 р.); путівники Кримом (з 1834 р.); унікальні альбоми перших фоторепортажів Р. Фентона (Fenton); альбоми літографій очевидця Кримської війни В. Сімпсона (Simpson) (Лондон, 1855 - 1856). В особливому ряду – опис мандрівок Кримом й альбоми до мандрівок: Катерини II (СПб., 1786), П. С. Палласа (СПб., 1795), Елізи Кравен (М., 1795), В. Ізмайлова (М., 1802), П. І. Сумарокова (СПб., 1803), П. П. Свіньїна (СПб., 1839), А. М. Демидова (мал. О. Раффе (Raffet), Paris, 1848), «Письма, мысли и избранные творения принца де Линя» (М., 1809), «Записки графа Сегюра о пребывании его в России в царствование Екатерины II» (СПб., 1865) та ін.

Бібліотека володіє шедеврами книговидання: „Царська охота на Русі царів Михайла Федоровича й Олексія Михайловича XVII століття”, історичний нарис Миколи Кутепова, том 2-й (СПб., 1898); „Історія та пам'ятники Візантійської емалі, твір Н. Кондакова” (СПб., 1892); Ельзевіровські видання XVII ст. (Біблія 1669 р., твори Плінія 1595 й 1625 рр., збірник „Росія чи Московія, а також Тартарія”, 1585 и 1630); „Пейзажі та визначні пам'ятки Криму в малюнках Карло Боссолі” (Лондон, 1856).

Найдавніший скарб фонду: книга для богослужіння Танах, яка написана давньоєврейською мовою, одна з найбільш повних із відомих у світі (243 аркуша пергаменту), що датується приблизно кінцем XI ст. [3].

„Раритети „Таврики” самодостатні як об'єкт музейного показу, вони можуть скласти цілий ряд чудових експозицій” [4]. Лише за останні роки були організовані виставки з циклу „Золотий фонд „Таврики”: „Увесь Крим на карті”, „Раритети Криму”, „Книги Романових і книги про Романових”, „Крим очима К. Кюгельхена”, „Найдивовижніші краєвиди Криму Карло Боссолі”, „Рідкісні книги про Кримську (Східну) війну”, „Мальовнича історія Кримської війни”, „Французька книга в „Тавриці”, „Рукописи „Таврики”, „Російська Таврида”, виставка однієї книги „Царська охота”, „Візантійські емалі” та інші.

Накопичені книжкові скарби, вік яких вираховується століттями, у наслідок природного старіння, несприятливих умов зберігання та використання матеріалів суттєво змінюються. Спостерігається помітне погіршення фізико-хімічних властивостей паперу, виникнення механічних дефектів, поява різного роду плям і забруднень.

Крім того слід враховувати подвійну роль музейних бібліотек: в якості сховищ пам'ятників культури й одночасно – інформаційних установ. Інтенсивне використання фондів в останній час, у зв'язку з високим інтересом до історії рідного краю, утіленням у життя почину „Відкритий музей – відкрита бібліотека”, різко погіршили стан книг XVIII - XIX ст. Сучасні видавці книг 70% усієї літератури випускають у м'якій обкладинці. Після кількох видач читачам такі книги руйнуються, а ксерокопіювання зовсім неможливе.

І найголовніший фактор – масштабність проблеми і неможливість її розв'язання в рамках сучасного фінансування установ культури. Так у бібліотеці „Таврика” майже всі 45 тисяч книг потребують того чи іншого виду реставрації. Статистика результатів обстеження книжкового фонду така: 10% книг (в основному поч. 20 ст.) підлягають незначному ремонту, 45% раритетних книг слід перевести на ксеро- та електронні копії, 15% - потребують термінової реставрації, яка може бути виконана лише фахівцями високого класу: протигрибкова хімічна обробка й очищення видань образотворчого мистецтва, відновлення оригінальних палітурок фоліантів великих форматів.

Як зберегти наявні цінності в малих бібліотеках (музейних, відомчих) часто при повній байдужості до цих проблем керівництва, повністю залежить від завідуючих бібліотеки, їх уміння залу-

чати позабюджетні кошти, орієнтуватися в інформаційному потоці, знати ГОСТи, інструктивні матеріали та методичні рекомендації, спеціальну літературу.

Штат музейної бібліотеки складається зазвичай з одного, рідше 2-3 співробітників. Тим більшу відповідальність ми несемо перед прийдешніми поколіннями за збереження унікальної культурної спадщини.

Які засоби приймає бібліотека „Таврика” для збереження унікальної колекції з кримознавства при відсутності фінансових коштів і фахівців з реставрації?

а. Доведено, що саме умови зберігання є визначним моментом у справі збереження документів. Тому намагаємося повністю дотримуватися основних правил зберігання та використання бібліотечних фондів: нормативне розташування фондів; додержування режиму температури та вологості, циркуляції повітря. Для того, щоб уникнути попадання грибків із заражених книг на нові надходження, книги розташовуються в різних приміщеннях: старий фонд і новий фонд, окремо в закритих шафах, які виготовлені в 1880 році, зберігається дореволюційний краєзнавчий фонд.

У бібліотеці працює основний музейний принцип: „Пріоритет збереження над доступністю”. Це обмеження строків експонування цінних документів на виставках; видача читачам копій замість оригіналів; робота співробітників музею з раритетними виданнями лише в читальній залі, дотримання рекомендацій із ксерокопіювання документів у бібліотеці.

б. Сьогодні у Криму немає фахівців з реставрації палітурки. Відновленням документів на окремих аркушах займаються співробітники Держархіву Криму й відділу фондів Центрального музею Тавриди. Питання про міжмузейний центр реставрації в Сімферополі піднімається вже не один рік. Не готують кадри реставраторів ні в Кримській філії Львівської академії друку, ні в Кримському інституті культури.

Поки стоїть завдання навчання персоналу найпростішим методикам ремонту книг, які користуються попитом. Бібліотека використовує будь-яку можливість придбання додаткових знань і досвіду шляхом стажування в інших провідних центрах підготовки кадрів і підвищення кваліфікації реставратора. Так, у листопаді 2002 року займалися у мастер-класі „Реставрація бібліотечних документів”, організатор – Російська державна бібліотека (Москва). У 2004 році за згодою керівництва, за спеціальною індивідуальною програмою, проходили двотижневий курс навчання реставрації окремих аркушів паперу в Держархіві Криму. У 2005 році взяли участь у конференції-семінарі з проблем зберігання та реставрації рідкісних і старовинних видань „Новий Скрипторій” (Херсонес), у 2007 році – на семінарі-практикумі „Збереження архівних і бібліотечних фондів: менеджмент і підготовка кадрів” (Київ).

с. Розробка програми широкомасштабної консервації книг. З цією метою проводяться профілактичні огляди санітарно-гігієнічного стану фондів. Провідний напрямок – ксерокопіювання книг, які користуються підвищеним попитом, сканування й оцифрування найбільш цінних видань альбомів гравюр, літографій і газет 1920-років, із залученням на взаємовигідних умовах фірми „Коніка”, де найновіше устаткування для виготовлення фотопродукцій і фахівці високого класу. Фірма „Коніка” із задоволенням надає нам і свої бази ілюстрацій.

Сьогодні оригінали експонуються лише в стінах музею. Для пересувних виставок і для роботи в читальній залі пропонується копійний матеріал (на паперовому чи електронному носії). Завдяки електронним ресурсам бібліотеки знову відкриті для дослідників кримські газети часів Громадянської війни.

В якості взаємного обміну документи на електронних носіях поступають також із музею Воєнно-морського шпиталю ім. М. І. Пирогова (м. Севастополь), фонду „Спадщина тисячоліть”, від читачів бібліотеки та авторів книг і пісень. Підписано договір між Центральним музеєм Тавриди та Севастопольським міським архівом про оцифрування підшивок газет „Севастопольський довідковий листок” за 1883-1886 роки. На кінець 2007 року загальна кількість електронного ресурсу в бібліотеці налічує 90 CD/DVD дисків: текстові, графічні, аудіо та відео дані, у т. ч. 34 диски виготовлені на фондах бібліотеки „Таврика”.

Найбільш продуктивним, на наш погляд, є співпраці бібліотеки з видавничими фірмами. І якщо п'ять років тому ми лише подавали унікальні книги для перевидання, то сьогодні запущені кілька проектів, в яких співробітники бібліотеки виконують головну роль. Ми пропонуємо видавництвам для репринтного чи факсимільного видання списки книг, які користуються підвищеним попитом, з урахування виділення частини тиражу (5%) музею. Вступні статті, коментарі, підбір ілюстрацій також виконується співробітниками бібліотеки чи музею за додаткову платню. Так, у видавницт-

ві „Бізнес-Інформ” виходить збірка „Захоплююче кримознавство” (серія „Раритети”); у видавництві „Сонат” – „Готи” (серія „Таврійська збірка”); у Сімферопольській міській друкарні – „Спогади про Крим” О. С. Горчакової (серія „Кримська енциклопедія”).

Головна мета наукової та інформаційно-бібліографічної роботи, яку проводить „Таврика”: якнайповніше розкрити фонд бібліотеки, щоб унікальні книжкові скарби, що дбайливо збиралися та зберігалися не одним поколінням бібліотекарів, стали надбанням сучасників, були корисні нам і нашим нащадкам. Ця мета досягається участю співробітників бібліотеки з доповідями в конференціях і семінарах, публікацією результатів своїх досліджень у пресі [5 - 11], участю у виданнях збірок і каталогів книжкових колекцій бібліотеки „Таврика” [12 - 17].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Культурна спадщина України: не примноження, а втрати // Музеї України. – 2006. – № 6. – С. 10.
2. Мальгина М. Р. Виды Крыма первой половины XIX века: Каталог литографий из собрания Крымского республиканского краеведческого музея. – Симферополь: Сонат, 2006. – С. 5.
3. Ачкинази И. В. Танах из собрания библиотеки «Таврика»: Сб. к 125-летию крымоведаческой библиотеки / сост. Н.Н. Колесникова. – Симферополь: КАГН, 1998. – С. 40 – 42.
4. Вишневская Е. Б. Музей в музее // Известия КРКМ: Спец. прил. - Симферополь, 1998. – С. 4.
5. Публикации сотрудников библиотеки «Таврика» // «Таврика-2». 130 лет краеведческой библиотеке Крыма: Сб. науч. ст. / авт-сост. Н. Н. Колесникова. – Симферополь: КАГН, 2003. – С. 109 – 113.
6. Колесникова Н. Книги польских авторов в «Таврике» // Дни А. Мицкевича в Крыму: Крымско-польский сб. науч. работ. - Вып. 1. – Симферополь, 2004. – С. 184 – 188.
7. Колесникова Н. Княжна Елена Горчакова: «Воспоминания о Крыме» // Историческое наследие Крыма. – 2006. - № 15. – С. 74 – 80.
8. Колесникова Н. Литературно-краеведческие исследования А. И. Маркевича // VI Таврические научные чтения: Сб. мат. / КРКМ. – Симферополь, 2006. – С. 91 – 96.
9. Колесникова Н. Усадебная библиотека крымского дворянина // Бібліотеки України в Криму-2006: Зб. доп. і виступ. наук. і фахівців України на міжнар. конф. «Крим-2006» (червень 2006 р., м. Судак, АРК). – К.: Нац. парлам. біб-ка України, 2006. – С. 59 – 67.
10. Колесникова Н. Об авторе // Лаврентьева С. С детьми по Крыму. – Симферополь: Бизнес-Информ, 2007. – С. 5 – 7.
11. Колесникова Н. Рисовал Айвазовский. К посещению императрицей Марией Александровной селения Алушта в Крыму в 1861 году // Историческое наследие Крыма. – 2007. - № 17. – С. 177 – 181.
12. Крым в иллюстрациях. – Вып. 1: Крым глазами путешественников и художников. Гравюры конца 18 – начала 19 века / подбор ил. Н. Н. Колесникова. – Симферополь: Бизнес-Информ, 1996. – 40 с. – (Природа, история, культура).
13. Литература о Крыме 1997 – 2002 // Крымский альбом. – Феодосия – М.: Коктебель, 1997–2003.
14. Основные периодические издания, хранящиеся в научной библиотеке «Таврика» им. А. Х. Стевена Крымского республиканского краеведческого музея: Справ. / сост. Н. Колесникова – Симферополь: МИЦ, 2004. – 46 с.
15. Книги по истории Крыма, поступившие в научную библиотеку «Таврика» им. А. Х. Стевена в 2005, 2006, 2007 гг. // Историческое наследие Крыма. – 2005. – № 9; 2006. – № 12–13; 2008. – № 20.
16. Сестры милосердия в Крымской войне 1853 – 1856 годов / сост. Н. Колесникова. – Симферополь: Бизнес-Информ, 2005. – 400 с. – (Раритет).
17. Каталог книг о Крымской (Восточной) войне в фондах научной библиотеки «Таврика» им. А. Х. Стевена / предисл., сост. Н. Н. Колесниковой, перевод О. В. Корчевской. – Симферополь: Крымский Архив, 2005. – 128 с. – (Прил. к журн. «Крымский Архив»).